

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 2004, 24e jaargang nr. 1



grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 2004, 24e jaargang nr.1



Copyright Stichting Grueles.
Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4081575. www.grueles.nl
Abonnementen-administratie: Rijksweg 86 A, 6247 AK Gronsveld. tel. 043 - 4081662.
U kunt zich abonneren op ons tijdschrift door € 11 over te maken op Rabobank Gronsveld,
rek.nr. 11.75.15.000 of Postbank 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles. Losse nummers € 3,50.

Bij de voorpagina.

*± 1955. De VéGé-winkel van de familie Schreurs, thans friture "de Belg",
Rijksweg 95.*

*Titelpagina:
30 december 1964: Heropening van de VéGé. De gezusters Schreurs. V.l.n.r.:
Marie, Ellie, José, Tiny, Rina, Annie.*

Voorwoord redactie

2004 Schrikkeljaar. Waarom een schrikkeljaar "schrikkeljaar" heet, is mij een raadsel. Schrikkelen betekent namelijk "overslaan", terwijl er toch niets wor't overgeslagen in zo'n jaar. In een schrikkeljaar hebben de meisjes, wat vrijage betreft, het initiatief, als we tenminste een oud rijmpje mogen geloven:

- 't is van 't jaar een schrikkeljaar,
- dan lopen de meisjes de jongens naar.

2004 Bronkjaar. Het jaar van de Grote Bronk en het schrikkeljaar lopen vanaf 1956 parallel. Dat is dus niet "altied gewès", maar voorlopig zal dat wel zo blijven.

De redactie verwelkomt een nieuw redactielid, Maarten Heijnen (van Zjaak van Jôp). Voor uw voorwoordschrijver, die u ruim twintig jaar trouw bediend heeft, was dit de gelegenheid bij uitstek om de pijp aan hem te kunnen geven. Bij dezen, Maarten.

Veel leesplezier met deze aflevering van ons tijdschrift, zoals u van ons gewend bent weer boordevol foto's en lezenswaardige artikelen.

Zaolige Paose.

Alias Piet van Caldenborgh



De zoûws mer hoûwe (woer gebëurd rond 1930)

“Zjirra, Zjirra! Wör 's wakker! Zjirra!

Zjirra boezjeerde neet. 't Wäor zoe 'nne lange lueres van vëur ién de twëntig en 'r laog zoe laank es 'r gewase wäor ién de lènsjtool, de bejn oonder zich oét, de kloompje oonder de kwizzenjèr iéngesjûif. 'r Sjleep semmelik vas en dat wäor oüch waol te begriépe. De gaansen däog haw 'r zich verrêk en de knuej môtte aofsjoete. Ie d'n däog ién de loch wäor haw 'r al klie gehaold ién de Sjêchelder, daonao de bieste verzörg, ziëve keu gemèilk en de rés van de däog op Wègskeswëg Klaps en Lizzjepoûngs geplök. En noé wäor 'r poém en zoe meuj wie 'n maoj. “Zjirra, wör wakker!” Lyjo sjtaanden 'm 'ns tiënge z'n sjène. “Nondezju, hebs te de kop los? Ês 't dich ién de hól gesjläoge vuur 'nne mêns zoe te sjtaampe?” “Jao, meh dao wäor gèine mejeng vuur dich wakker te kriége, de sjleeps wie 'nnen os. En ich môt dich toch get vertelle wat de meujte wërd ês. Ôs pry rammelt ôs vuur muerge 'ns nao de Foire ién Lûik de goën. Dao ês geng apprénsie van rënge en mêt de fits zién v'r ién 'n eurke of twie dao.” En wienie wêl d'r daan goën?”, vroeg Zjirra. “Muergevreug môt v'r ies de bieste verzörge, daan nao de Mês en de Hëllige Femiélie en daan ...“ “En daan niks”, oonderbraok Pierre, z'nne naober 'm. “Daan goën v'r mer 'ns neet nao de Hëllige Femiélie. V'r zallen ôs oonderwëg waol get bèje.” “Ich heb neet vëul möl”, zaag Zjirra dè 'nne fits haw oe ze groetvajer nog op haw roondgekacheld. “Maan leef” fluústerde Lyjo en loorde mêt 'n sjèl oûg of de môjjer van Zjirra 't neet hoért, “maan leef, gaank toch mêt, daan kên v'r nog 'ns nao de bloetse vrollûij goën lore ién Lûik.” De oûge vaan Zjirra woerte get klejner en ze gezich klëurde op. “Och vuurwat oüch neet”, zaag 'r, “de baog kënt neet altiéd gespanne zién.” 'r Loorden 'ns nao de klok. “Mieljaar de moer uüver! Ês 't mich al nuügen oor? Daan wörd 't tiéd dat ich ién de koûw kaom. Muerge ês 't vreug däog. Wie läot woûw d'r goën? “ “Öm 'n oor of elf, ês dat good?” “ 't Ês mich allelèin”, gromde Zjirra, “es d'r mer ién ty hié beet.”



En es of zoe môs zién, d'n däog d'rnao wäor 't e wèr wie 'nnen ueleger. De zon sjèn, 't wäor neet kaad en de veer maan dy mêt nao de Foire zoûwe goën sjoûnge òm 11 oor gesjtiéveld en gesjpaord op de mêstem bié Zjirra. Naodat ze e mént gewaach hawwe sjteet zich dè nao boéte, ze sjoenste pak aon, kervat òm, sjoon gewiks dat ze bloonke wie 'nne sjpiégel, de haore sjoen gekemp mêt de sjèigel ién 't midde en fitssjpange aon z'n brookspiépe. "Laot v'r goën, laot v'r goën", zaag 'r, "dalik vèlt ôs d'n aovend drién."

Aon de grens bié 't Withoés môste ze holt hawe vuur 'nne zjenderm dè ién 't midde van de wëg sjoûng en d'r dudelijk op oét wäor vuur get van z'nne Jaan te mäoke. 't Wäor 'nne ieste klas Hollensen doedvaller mêt 'nnen dikke kop, 'nne kniével en bleenkeltig gewigksde lère kemazje. "Man, wat is daarmee gebeurd", bletsjden 'r en 'r wès op 't persoensbewiés vaan Wòm. "'t Is te vies om aan te pakken." Noe zoûws te van 't persoensbewiés vaan Wòm oüch sop kenne trêkke, genôg vuur e gaans wejshoés, meh "vuur dao noé zoe vèul behéj uüver te mäoke, zuuste, dao môs toch éch zoe 'nne vètdirk van 'nne Hollender vuur zién", zaag Harie wie ze d'n driej òm wäore en ze richting Moelinge fitsde. Nao Viézee pagkde ze de wëg langs de Maos, 'nne sjléchte wëg voüloëker oe ste rëjelijk doerèin gesjtôkkeld woers.

En ejndelik, roond 'n oor of eng arriveerde ze op de Foire. Van wiéd kaom hön 't lève en d'n helle meziék al tinge. Ze laagte de fitse mêt 'n kêttele en e kloéster vas aon 'nnen illentrikse paol, ranzjeerde hön haore get, trokke hön kervat réch, sjpyden 'ns op hön sjoon en marsjeerden de Foire op. Dat lève, dè meziék van allerlej muülekes en uelegers, 't kèke van de kërmeslûi dy allemaol get woûwe verkoüpe, vrollûi dy met gesjtaofde père roondlepe en mer "Kutepeur, kutepeur" (Waal voor poires cuites =gestoofde peren) repe, aander vrollûij dy gepôfde kersjtäonzjele verkochte. "Dao wör ich bierig van", zaag Fréns. 't Wäor oüch haos neet òm oét te hawe meh gelökkig wäor wyjerop e sjtrèutsje oe get mènder remuelt wäor. En ién dat sjtrèutsje sjoûng get dat ze ién hön gaans lève nog noets hawwe gezién. 't Wäor 'nnen hoüte blok oe 'nne lange iézere sjtäof aon vas zaot. Vuur viéf frang mochs te mêt 'nne zjoeren häomer op dè blok hoûwe. Es te hél genôg heefs daan vloeg langs de sjtäof e ryngske òmhoeg en daan hoers te 'nne sjläog of e klejn bömke oontplofde. Es priés krègs te daan e sjoen gekleurd pepèrre ruske mêt de foto van e sjoen mèitske ién. Ze loorde zich oonderèin 'ns aon. Gèine doerf. De Waol dè d'r nève sjoûng haw hön al lang gesjoëte. "Vous, monsieur", zaag 'r en wès op de boëve-erm van Zjirra. Zjirra haw

éch erm wie bajpèul, haw 't vuurkoëme van 'n hangkas en wäor zoe sjtétk wie 'nne bier. Gruutsj dat hër woerd aongewiëze sjnapde hër zich d'n hoüten häomer, doeg eng oûg toûw vuur te laote zién dat 't toch get mie iénheel es eleng mer op dè hoüte blok te hoûwe en versopde 't deenk doûw zoe 'nnen opmieter dat 't ryngske haos boëve droévtloeg. 'r Loorde 'ns gruutsj òm zich heen, nao z'n vrön en doûw nao de kël van de kërmes dè mêt z'nne kop heef en "Bien, bien" en "cinq francs" reep. "Wat zèt de maan?", vroeg Zjirra dè gèin èi woerd uüver de grens kalde. "De zoûws mer hoûwe", zaagte z'n vrön en knigkde zich 'n ûigske. Weer 'nne sjläog dat de blok döoverde. "Dix francs", zaag de maan. "Wat zèt 'r", vroeg Zjirra weer. "De zoûws mer hoûwe". En zoe goûng 't mer doer. Zjirra heef wie 'nne wèlle op de blok en de maan zaag mer dat Zjirra zoûw doerhoûwe. "Cent francs" hoert 'r iénens. Zjirra woerd get meuj, de zjwèit leep 'm wie luter langs ze kop. 'r Driejde zich nao z'n vrön vuur te zegke dat 'r goûng oétsjeje. Meh dao sjoûng gèine mie. Sjtellekes wäore ze aon 't zèikloëk oétgegaange en sjoûnge zich 't tafereel van ater 'nne boüm te belore en zich te besjèure van 't laachte. "Cent francs", zaag de Waol en heel tien kier aterèin z'n twie han vuur Zjirra ze gezich. Dè woerd zoe wit es e liék want 'r haw mer 50 frang vaan bié hön mêtgenoëme. "Dao hêls te nog aon uüver", haw ze ma gezaag. En noé sjoûng 'r vuur 'nne Waol dè eker memeent kelèriger woerd wie 'r mèrgkde dat Zjirra neet vèul op z'n rubbe haw. "Fastokarizjie...sale Flamin", vloogkden 'r. Zjirra sjjët haos ién z'n brook van d'n angs. Want op dat gekèk van de Waol sjteet zich van alle kaante femiëlie naoderbié. Zjirra zaog z'n ènd al naodere. Op ze mènes zatte ze 'm vas ién 't sjpekkèmerke en daan ... Iénens laachde de Waol 'ns vaals, vrawelde get ién wat vuur Vlaoms môs doergoën en wie Zjirra nao 'n haf oor bié z'n vrön aon de fits arriveerde, sjoûng 'm 't buüke naoder es 't laachte. "En Zjirra, vuurwat loors te zoe tristig?" "Dy sjoen reloëzje dy ich vuur m'nne mèi van taant Bertien m'n päot heb krège, weg ès ze, weg ... dè sjmèrige Waol hèt ze. Meh es ich ze 'm neet haw gegève, daan haw 'r mich kepot gehoiuwe, want dat ès rasbaj, wèts te, getuüg, krapuul en näosie... Meh wat 't ergste ès, dy bloetse vrollûij heb ich nog neet gezién."

Gilles Jaspars

Oonkroéd vergèit neet

Wat is onkruid?

Nu het voorjaar weer is aangebroken, beginnen de planten in tuinen en moestuinen te ontluiken. Tegelijk beginnen ook de onkruiden te ontkiemen. De meeste onkruiden groeien sneller dan de gecultiveerde planten, waardoor bij veel tuinbezitters ergernis ontstaat.

Maar, wat is onkruid? Wat voor de een onkruid is, is voor de ander een prachtige plant en zelfs voor veel dieren, een eerste levensbehoefte. Sommige bloeiende kruiden trekken vlinders aan of andere prachtige insecten. Andere worden bezocht door vogels. En dan de kleurenpracht van diverse kruiden of zo u wilt, onkruiden. Boterbloemen in het veld zijn een lust voor het oog maar in uw eigen tuin zijn het moeilijk te bestrijden indringers.

Slaan we de woordenboeken er op na, dan vinden we bij onkruid omschrijvingen als: planten die de mens op de een of andere wijze schade of last bezorgen. Een omschrijving uit een digitale encyclopedie was meer praktisch gericht: een onkruid is een plant waarvan de deugden nog niet bekend zijn. Een hierop lijkende omschrijving uit een plantenboek is: alle planten die niet gewenst zijn in een moestuin of siertuin. Al deze interpretaties zijn discutabel en zeer persoonlijk. Veel mensen gebruiken (on)kruiden als voedsel of als medicijn. Ook worden kruiden voor andere doeleinden gebruikt, bijvoorbeeld voor het weren van insecten, het weren van onheil (kroédwêsj), versiering (sjtrûisel) of als kleurstof voor het verven van stoffen.

Een praktische omschrijving van onkruid is: alle kruiden die niet gecultiveerd zijn en dus ook in de natuur voorkomen en niet gewenst zijn in uw tuin. De nadruk ligt op uw, waarmee nogmaals is aangegeven dat het bepalen of een kruid een onkruid is, heel persoonlijk is. Ik kan mij het meest vinden in deze laatste omschrijving.



Boterbloem.

Hoe kun je voorkomen dat er onkruid in de tuin komt?

De beste manier om onkruid te bestrijden is het te wieden (gèje) zodra het opkomt. Vooral wanneer u de grond in uw tuin ook voor andere planten beschikbaar wilt houden, is het belangrijk dat u vroeg in het voorjaar start met wieden. Elk plantje dat u uittrekt komt immers niet meer terug en kan ook geen zaad vormen. Een aantal planten, bijvoorbeeld zevenblad en haagwinde (pispöttekkes), hebben de eigenschap dat de plant afbreekt van de wortel zodra eraan wordt getrokken; dan helpt alleen het uitspitten van de witte wortels. Deze kunnen heel diep zitten en enorm vertakt zijn. Elk stukje wortel dat blijft zitten zal snel weer een plantje worden.

Hebt u een stuk grond dat u voor het eerst wilt gaan beplanten, dan is het goed om in het najaar dit stuk af te dichten met bijvoorbeeld zwarte plastic zodat alles wat eronder zit afsterft. Zo heeft u in het voorjaar dan een kaal stuk grond. Elke plant heeft immers licht en lucht nodig om te leven.

In je siertuin kun je door het planten van bodembedekkers voorkomen dat onkruid de overhand krijgt. Maar ook hier geldt dat enkele planten, onder meer het zevenblad, zich daar weinig van aantrekken. Heb je een stuk grond dat gelegen is naast een weiland of een akkerland dan is het verstandig om langs het perceel een dichte haag te planten. Veel onkruidzaden worden door de wind verplaatst. Een dichte haag kan er toe bijdragen dat zaden uit omliggende percelen uw tuin niet bereiken.

Hoe kun je onkruid nog meer bestrijden?

Onkruid bestrijden kan op verschillende manieren. In het Gronsvelds bestaat een aantal uitdrukkingen, dat al aangeeft of de methode helpt. “Miéje dèit ziéje” (maaïen is zaaien). Door onkruid te maaïen maak je het probleem meestal alleen maar groter. De wortels blijven in de grond en de meeste planten schieten weer op. Sterker nog, bepaalde planten, onder andere de meeste grassoorten, ontwikkelen zich door het maaïen juist sneller. Door het maaïen worden ook de zaden die de plant draagt



Paardenbloem.

verspreid. Neem bijvoorbeeld de boerenkers. Dit plantje hoef je maar aan te raken of de zaadjes springen uit de zaaddoosjes. Zelfs bij het wieden is het bijna onmogelijk dit te doen zonder dat de zaadjes wegspringen.

“Sjproeje dèit greuje” (sproeien met onkruidverdelger doet groeien). Sproeien is een methode die weliswaar helpt maar slechts tijdelijk. Na het sproeien moet de grond snel bewerkt worden omdat anders de kruiden weer opkomen. Ik vertelde al eerder dat de onkruiden daarbij sneller zijn dan de gecultiveerde planten. Daarnaast heeft sproeien nog meer nadelen. Er zijn weinig middelen die alleen het onkruid verdelgen. Vaak zullen ook de planten die wel gewenst zijn, het loodje leggen. Daarnaast is sproeien uit milieuoogpunt niet gewenst. De vaak giftige stoffen breken moeilijk af en komen via het grondwater in ons ecosysteem terecht. Het sproeien in moestuinen zal tot gevolg hebben dat deze stoffen in de gewassen terecht komen.

“Oéttêkke ês verrêkke” (uitrekken is kapotmaken). Zoals al eerder vermeld blijft het uitrekken of wieden van onkruid de beste methode. Maar de tijden dat je boeren op oneindig lijkende akkers zag schoffelen zijn voorbij. Moderne landbouwmachines namen deze taak over. Dat vroeger goed doorgewerkt moest worden, blijkt uit de lijfspreuk van Zjang Gorissen die hij zijn kinderen tijdens “’t hakke” toeriep: “Ies de vuülie en de rèin, ién ’t midde kaom d’r van eleng”. Vrij vertaald: begin maar aan de kant en werk zo naar binnen dan kom je vanzelf in het midden uit. Het midden bereiken betekende dan immers: wij zijn klaar. “Aofdêkke ês verrêkke” (afdekken is kapotmaken). Afdekken van de grond, is niet nieuw. Al heel lang werd in parken en tuinen, waar onkruid niet gewenst was, de grond afgedekt met een pakket grind. In de agrarische bedrijfsvoering is het gebruik van plastics toegenomen. Enerzijds tegen het onkruid en anderzijds om de bodem op te warmen. In de gaten die in de plastic zijn aangebracht, kunnen planten groeien zonder last van concurrerende kruiden.

Gebruik en bestrijding van enkele veel voorkomende onkruiden

De grote brandnetel (*urtica dioica*) heeft een slechte naam. Dit komt natuurlijk vooral omdat ze prikt. Deze plant laat zich echter gemakkelijk wieden. Eenmaal de wortels uit de grond, blijft de plant ook geruime tijd weg. Echter op plekken waar de grond wordt bewerkt is de brandnetel een van eerste planten die zich vestigt (pionierplant). De brandnetel trekt

veel vlinders aan. Enkele vlindersoorten kunnen haast niet zonder de brandnetel: de gehakkelde aurelia, de kleine en de grote vos, de dagpauwoog en het zeldzame landkaartje. Aftreksel van brandnetels wordt ook gebruikt als onkruidbestrijder en insectenverdelger. Ook worden uit brandnetels medicijnen gemaakt, onder meer tegen jicht. Wat velen niet weten is dat van jonge brandnetels een lekkere soep kan worden gemaakt (ik heb ze vaker gegeten). Gekookte aardappelen krijgen ook een aparte smaak als enkele brandnetels meegekookt worden. Daarom is het misschien verstandig om in een verloren hoekje van de tuin wat brandnetels te laten staan. Brandnetels naast tomatenplanten zorgen ervoor dat tomatenziekten wegblijven. Je hoeft er dus niet elke week soep van te maken om er toch profijt te hebben.

De paardenbloem (*taraxacum vulgare*) is een veelvoorkomend (on)kruid in onze streek. Dit komt doordat de plant kalkminnend is. In het dialect wordt de plant "pisblom, sôkkerej" of "knynsvor" genoemd. De plant is eetbaar. De jonge bladen zijn als sla te gebruiken (molsla). De plant is gemakkelijk te bestrijden. Met een schepje steek je de wortelpen los. Door vervolgens aan de bladeren te trekken komt de plant met wortel en al uit de grond. Blijft de wortelpen achter dan zal de plant opnieuw uitschieten. Wacht niet totdat de plant van de bloemvorm overgaat in de pluïsvorm. Dan is het te laat want aan elk pluïetje zit een zaadje dat weer een nieuwe plant kan opleveren. Overigens, de putter is verzot op deze pluïzen. Terugkerend uit zijn overwinteringsgebied vindt hij hier de tafel gedekt.

Boterbloemen zijn ranonkelachtigen en ze tellen veel soorten. De meest ongewenste is de kruipende boterbloem (*ranunculus repens*). Ze verspreidt zich (de naam zegt het al) kruipend. Uit de plant groeien bovengrondse wortelstokken en uit deze wortelstokken ontspruit om de 15 cm een bosje haarwortels waarmee de plant zich in de bodem verankert. Op deze plek ontstaat weer een nieuwe plant die op haar beurt weer voor nieuwe plantjes zorgt. Wordt er niet ingegrepen, dan ontstaat er binnen enkele weken een alles overwoekerend netwerk van kruipende boterbloemen. De wortels aan de bovengrondse wortelstokken lijken op de poot van een kraai. Vandaar "kraojepoet". Deze naam wordt ook voor zevenblad gebruikt.

Vooral op zware grond is de plant moeilijk uit te roeien. Een tip: wacht na een regenbui één dag, dan is de plant vrij makkelijk uit te trekken.



Zevenblad.

In mijn tuin met tamelijk veel klimop als bodembedekker, laat ik plukken boterbloem staan. Zo houd ik kleur in mijn tuin.

Zevenblad (*aegopodium podagraria*) is het lastigste onkruid want het is moeilijk te bestrijden. Het krijgt prachtige witte schermbloemen die wel een meter hoog kunnen worden. Dan is het nog moeilijker te bestrijden. De wortels breken namelijk bij het weghalen. Elk stukje wortel wordt een nieuwe plant. Een effectieve methode is ook het continu verwijderen van de bladeren waardoor de plant wegwijnt.

Een onkruidverdelger helpt vaak het best maar let op, hij kan ook de gewenste (on)kruiden in uw tuin de das omdoen.

Kweekgras (*elytrigia repens*) “puüm” is een klein plantje met veel en vooral heel lange wortelstokken, die overal tussendoor kruipen. De dunne wortelstokken gaan meters onder de grond door om dan weer op een open plekje op te duiken. Kweekgras is zo scherp dat het zich door de kunststoffolie van tuinvijvers boort. Uitgraven is de enige effectieve bestrijdingsmethode. De plant heeft graag grond die erg vast is waardoor wieden extra moeilijk is. Een oud en probaat bestrijdingsmiddel is het planten van aardappelen waardoor de grond losser wordt. Door uw grond extra te verrijken met humus of compost wijkt de plant meestal ook. Ook hier helpt een selectief gebruik van onkruidverdelger. De hardnekkigheid van “puüm” blijkt uit het Gronsveldse gezegde: “puüm kêns te ién de sjoûw hange.”

Natuurlijk zijn er vele andere plagen in de tuin zoals, herderstasje, klaproos (kolblom), klaver (klie), kleefkruid, kruiskruid, raket, robertskruid, speenkruid, stinkende gouwe (vrattelkroéd), vogelmuur (miér) en weegbree (wèbrej). Ook gecultiveerde planten zoals lelietjes van dalen (mèijblömkes) of citroenmelisse kunnen zo woekeren dat ze als onkruid worden aangemerkt.

Tot slot nog enkele spreuken die u wellicht ter harte moet nemen wanneer u binnenkort de schoffel ter hand neemt.

Wie het onkruid een jaar laat staan, kan zeven jaren wieden gaan. Gelijk de akker door onkruid bedorven wordt, zo de mens door zijn begeerten.

Een man van woorden maar niet van daden is als een tuin vol onkruid. Het koren wordt niet verstikt door het onkruid maar door nalatigheid van de boer.

Maar ik zou zeggen, met een knipoog naar de komende Groete Broonk: “leever kroét es kroéd”.

Frans van de Weerdt

Historie



Herinneringen uit het Rijke Roomse leven

Het H.Hartbeeld als wapen tegen de vervlakking van het geloof

Vorig jaar kregen wij een verzoek om informatie over het H.Hartbeeld dat voor de kerk van Gronsveld staat. Voor ons was dat aanleiding om een onderzoekje in te stellen naar dit monument. Tevens gaf het ons de gelegenheid eens terug te blikken naar het katholieke geloofsleven van kort na de Tweede Wereldoorlog.

Het artikel is in de verleden tijd geschreven, omdat het gaat over geloofsherinneringen van vijftig tot zestig jaar geleden. Voor sommige lezers zal een aantal aspecten uit dit artikel nostalgie zijn of kennismaking met wat tot nu toe onbekend was, terwijl het voor anderen geloofszaken zijn die zij nu nog zo voelen en beleven. Hoe het ook zij, dit artikel is geschreven met respect voor de manier waarop het geloof beleden werd en voor de geestelijkheid die daaraan leiding gaf.

De H.Martinusparochie

De eerste vermelding van de parochie Gronsveld, waartoe ook Rijkholt en Eckelrade behoorden, komen wij pas in 1281 tegen. Eigenlijk is dat vrij laat. Vooral omdat wij weten dat de parochie Cadier al in 1266 gesticht is. Gronsveld móét ouder zijn want de plaatsen ‘op de bérge’, Sint-Geertruid, Eckelrade en Cadier werden immers vanuit het Maasdal ontgonnen. Een andere indicatie over de ouderdom geeft ons de naam van de parochie, Sint-Martinus. Hij was in 371 bisschop van Tours. Veel oude parochies langs de Maas zijn naar deze heilige genoemd. Van de 23 aan de heilige Martinus toegewijde parochies in Limburg, liggen er 19 langs de Maas. De theorie is dat volgelingen van de heilige vanuit Frankrijk de Maas zijn komen afzakken. Tevens wordt in onze parochiekerk de H. Amandus vereerd, in 646 bisschop van Maastricht. Ook hierin zien deskundigen een aanwijzing dat wij met een heel oude parochie te maken hebben.

De autochtone bevolking van Gronsveld en Rijckholt heeft tot begin jaren zestig van de vorige eeuw, voornamelijk bestaan uit rooms-katholieken, enkele uitzonderingen daargelaten. Zo een uitzonderingen waren de Joodse familie Schaap die jarenlang aan de Stationsstraat woonde en de Joodse familie Wolzak die kort na de oorlog in de *Gats* (tegenwoordig Dominikanenstraat) huisvesting vond.

Toen in maart 1951 een gedeelte van het patersklooster in Rijckholt het woonoord werd van gerepatrieerde KNIL-militairen (35 gezinnen, 128 mensen), had de kloosteroverste geadviseerd alleen katholieken naar Rijckholt te sturen. 'Den Haag' ging daarmee akkoord. Hoewel de overste met het feit dat een aantal van hen in concubinaat leefde (ongehuwd samenwoonde), niet gelukkig zal zijn geweest. Maar na hun vertrek, anderhalf jaar later, werd het anders. De Ambonezen die hun plaats innamen, waren merendeels Nederlands Hervormd, enkelen hoorden tot de zevendedagsadventisten en maar één gezin was katholiek, de familie Maturbongs. Daarom mochten de kinderen Maturbongs, samen met de Rijckholtse jeugd de lagere school in Gronsveld volgen. De andere werden elke dag met een bus vervoerd naar een christelijke school in Maastricht.

Het geloof in het dagelijkse leven

Het dagelijkse leven was doorspekt met geloof. Men stond er mee op en ging ermee naar bed. Direct na het wakker worden, werd het ochtendgebed gebeden en voor het slapen gaan het avondgebed. De moeder bad samen met de kleintjes geknield voor hun bedje. Dat bidden begon al bij de baby'tjes in hun wiegje: *Daanke leven hierke, danke leve vrûiwke, danke yngelkes zoet, dat 't kênneke beware moet.* Vóór en na het eten werd gebeden. In elke ruimte van de woning en zelfs in de stallen hing een crucifix of stond een heiligenbeeld, dat bewoners en vee moest behoeden voor onheil. Naast de deur van de keuken, van de woonkamer en van de slaapkamers hing een wijwaterbakje met een *paamtekske* (buxustakje). Als een brood werd aangesneden, maakte men uit dankbaarheid met het mes een kruisteken over de onderkant van het brood. In veel huisgezinnen werd, behalve tijdens de oogsttijd, 's avonds op een vast tijdstip de rozenkrans gebeden, vaak nog aangevuld met enkele litanieën of andere gebeden. Iedereen die in huis was, bad mee, bij voorkeur op de knieën. Alleen oude mensen en heel kleine

kinderen mochten op hun stoel blijven zitten. Verder hadden onze (groot)ouders de gewoonte bij het passeren van een kerk of een wegekruis een kruisteken te maken; de mannen namen daarbij hun hoofddekse af. Ook bij het horen van slecht nieuws slaakte men de kreet 'jummig' en sloeg men haastig een kruisteken. Schietgebedjes (*Zjuzzus, Maaria, Zjoezef*) samen met een kruisteken volgden na een bliksemflits. Duurde het onweer iets langer dan gooide men *e tekske kroedwêsj* in het vuur of stak men de kaars op die met Lichtmis (2 februari) was gezegend. Diezelfde kaars brandde ook bij een ernstig zieke of een belangrijke gebeurtenis (bijvoorbeeld examen of bevalling). Op het land of in de wei stak men een gezegend *pémke* in de grond tegen misoogsten. Ook liet men een nieuw huis inzegenen. Veel gelovigen vertrouwden er rotsvast op dat al die zegeningen hielpen. Voor degenen die niet zo vast in het geloof waren gold: baat het niet, het schaadt ook niet...



H.Hartbeeld boven de poort van Rijksweg 71.

Veel katholieken, zeker kinderen, droegen een *sjabbeleer* (scapulier) of een medaille. Men bad een noven om een genezing of om een andere gunst af te smeken. Een noven duurde negen dagen, op een vast tijdstip; de zondag telde niet mee. Kwam men daar zelf niet aan toe, dan was er altijd wel een familielid of kennis, die de noven over wilde nemen. In Rijckholt waren er nogal wat oude zusters die op verzoek novenen baden, een kleine vergoeding stond daar dan tegenover. Voor elke ziekte was er een heilige die om hulp gevraagd kon worden: de H. Blasius tegen keelpijn, de H. Appolonia tegen de kiespijn, St.-Vincentius (Rijckholt) om kinderen tot rust te laten komen (*uüverlëze*), de H. Antonius voor verloren zaken. Oude mensen vertellen vaak met weemoed over de tijd dat zij *bèjwëg* (bidweg) gingen naar Bemelen (17 januari), Keer (3 februari), Mesch (laatste zondag van augustus) of Borgharen (16 september). In die plaatsen werd niet alleen gebeden, maar ook kermis gevierd. Een mooie gelegenheid voor de jongelui om de hemelse en aardse geneugten met elkaar te verenigen. Zeker in een tijd dat jongens en meisjes uit verschillende dorpen elkaar niet zo gemakkelijk ontmoetten en dat danspartijen uiterst schaars waren. Vele trouwpartijen zijn aan deze 'uitstapjes' te danken, en het kon niet anders of op zo een echtverbintenis moest een speciale zegen rusten.

De pastoor

De pastoor stond in de dorpshierarchie mee aan de top. Hij kende al zijn parochianen, jong en oud, van haver tot gort. Hij wist van hun lief en van hun leed. Weinig geheimen bleven voor hem verborgen, ook al omdat hij voor veel van zijn 'schaapjes' de biechtvader en vertrouwenspersoon was. Niet alleen in de kerk was pastoors wil wet, ook in het sociale leven en het verenigingsleven had hij zelf, of via zijn kapelaan, een flinke vinger in de pap. Elke vereniging had een geestelijk adviseur, die ervoor waakte dat de verenigingsactiviteiten niet in strijd waren met het geestelijke welzijn van de leden.

De parochianen hadden hun herder ook nodig voor niet-kerkelijke zaken. Bij een sollicitatie was het handig wanneer de sollicitant een aanbevelingsbriefje van de pastoor bij zich had. Als meisjes uit Rijckholt in de jaren vijftig een baantje wilden in een van de grote warenhuizen in Maastricht, dan was een kort briefje van pater Terstegen meer waard dan de beste sollicitatiebrief. En wanneer het nodig was, ging hij zelf mee. Als een jongen of meisje buiten het dorp verkering kreeg, infor-

meerden de ouders bij de pastoor ter plaatse uit welk 'nest' de beoogde *leefste* van hun dochter of zoon kwam. Wanneer jongens in militaire dienst moesten dan zorgde de pastoor ervoor dat een plaats in het retraitshuis in Spaubeek gereserveerd was. Liet de jongeman verstek gaan, dan kon hem dat tijdens zijn dienstitijd wel eens opbreken. Want wilde de soldaat een dag extra verlof, voor bijvoorbeeld een huwelijk van broer of zus, dan kwam een briefje van de pastoor goed van pas. En natuurlijk adviseerde de pastoor gevraagd en ongevraagd de ouders bij de opvoeding van hun kinderen. Als de pastoor op huisbezoek kwam, werd hij in de *gooj-käomer* ontvangen. De kinderen moesten dan, nadat zij een kruisje op hun voorhoofd hadden gekregen, de kamer uit: *Klejn pötsjes hebbe groete oere*. Tijdens het huisbezoek werd, als dat nog aan de orde was, ook over de gezinsplanning gepraat. Er werd dan fijntjes op gewezen dat *foétele* (pogingen om, anders dan door periodieke onthouding, het kindertal te beperken) niet was toegestaan en tot de zonde van onkuisheid gerekend moest worden. Dit standpunt bracht menig ouderpaar, vooral het vrouwelijk deel daarvan, in gewetensnood. Kortom, de parochieherder hoedde ook over de zedelijkheid van zijn schaapjes.

Het kerkbezoek

De zon- en feestdagen waren echte rustdagen. Zij waren voor het gezin, voor ontspanning en voor familiebezoek. Alleen werkzaamheden die geen uitstel duldden, zoals koken en vee verzorgen, waren toegestaan. Andere werkzaamheden – 'slafelijke' arbeid - waren verboden. Menige ouder die met zijn kinderen tijdens een zondagsuitstapje in de *Waolepejie* terecht kwam, wees de kleinen op de heidense activiteiten van de Walen, die zich aan de heiliging van de zondag niet veel gelegen lieten liggen. Alleen als tijdens de oogsttijd, na een droge periode, regen op komst was en de oogst zo snel mogelijk naar binnen moest, gaf de pastoor op zondag vanaf de kansel een generale dispensatie. Althans alleen voor het werk dat per se nodig was.

Iedereen ging op zondag minstens één keer naar de kerk. De sociale controle in een dorp was zo groot, dat men zich nauwelijks ongemerkt aan die zondagsplicht kon onttrekken. In de jaren vijftig waren er minstens drie missen: een heel vroege mis, vooral bedoeld voor de duivenmelkers, maar ook voor dienstmeisjes, '*n vreumês* (vroegmis) waarin veel huismoeders te vinden waren en '*n hoemês* (hoogmis).

's Middags was *de vésper*, waarin het *Tantum Ergo* werd gezongen en de rozenkrans gebeden. Vooral die kerkgang 's middags kwam menige jeugdige voetballiefhebber slecht uit. Er waren jongens die "een deal" met hun moeder sloten, door het lof in te ruilen voor een extra mis 's morgens. Door de week was dagelijks kerkbezoek voor de gepensioneerden en de schooljeugd heel gewoon. Deze laatsten kregen hierover zelfs een aantekening op hun rapport. Eenmaal per maand, bij voorkeur vóór de Eerste Vrijdag van de maand, gingen de schoolkinderen klassikaal biechten. Keuzevrijheid was er niet, biechten was verplicht. Het toeval bepaalde bij wie dat je ging biechten, bij de pastoor of bij de kapelaan. De meeste kinderen hadden zo hun vast rijtje met zonden dat zij elke maand opnieuw trouw opsomden, met het enige verschil dat de volgorde wel eens varieerde. Omdat het biechten onder schooltijd gebeurde, ervoeren de meeste kinderen dit als een uitje. Al maakten sommigen zich zorgen dat, als zij eenmaal in de biechtstoel zaten, de formules van de voorbiecht en nabiecht vergeten waren.



Processieversiering. Een Heilig Hart-beeld is een beeld van Jezus Christus die zijn hart toont als teken van zijn liefde voor de mensheid.

H. Hart als wapen tegen vervlakking van het geloof

Ondanks alle mooie verhalen over het Rijke Roomse leven is de vrees van de Kerk voor haar bestaan van alle tijden. Ruim honderd jaar geleden (1899) stuurde de bisschop van Roermond een rondschrijven waarin hij liet weten dat de toenmalige paus Leo XII zich ernstige zorgen maakte over dwalingen en het toenemende zedenbederf. De paus vreesde dat dit "onvermijdelijk tot een volslagen ondergang der ledematen van Kerk en Maatschappij zou moeten leiden". De Paus kondigde zijn voornemen aan "om bij het aanstaande feest van het Allerheiligste Hart van Jesus, het gansche mensch dom, volkeren en maatschappij, geloovigen en ongeloovigen aan dat H.Hart toe te wijden". Hiermee zette de Paus de H.Hart-devotie nog weer eens extra op de kaart. In onze parochie was er in 1868 al sprake van een broederschap van het H. Hart van Jezus. Was deze broederschap opgericht omdat een paar jaar eerder de Franse kloosterzuster Margaretha Maria Alacoque was zalig verklaard? Misschien wel. Zij was het die tweehonderd jaar eerder (1675) verklaarde dat Christus haar was verschenen. Hij vroeg haar te ijveren voor de instelling van het feest van het H. Hart. De jezuïeten paktten die boodschap op en startten een actie om de verering van het H. Hart te verbreiden. Maar toch zou het tot ver in de negentiende eeuw duren eer Rome de nieuwe devotie echt omhelsde. Vele jaren later (1920) werd zuster Margaretha heilig verklaard.

H. Hartverering in het huisgezin

Na de heiligverklaring van Margaretha Maria Alacoque kwam de H.Hartdevotie pas echt goed op gang. Dat kwam veel katholieke leiders goed uit, want in het begin van de vorige eeuw vestigden zich nogal wat vreemdelingen in het Zuid-Limburgse land, waar tot dan toe bijna iedereen katholiek was. De toenemende industrialisatie en de opkomst van de mijnen lokten hier mensen naar toe met andere zeden, gewoonten en opvattingen. Velen zagen hierin een bedreiging voor de gevestigde orde en zeker voor het geloof. De geestelijk leiders probeerden door een aantal impulsen, zoals de H. Hartdevotie, 'het kwaad' te keren. En dat had resultaat. Overal werden H. Hartbeelden geplaatst. Bijna bij elke parochiekerk vinden wij nu nog de beelden, in alle vormen en maten, die in die tijd geplaatst zijn.

Een enkele keer werd een H. Hartbeeldje in een nis in de buitenmuur van een woning of boerderij geplaatst. Een voorbeeld hiervan zien we

tegenwoordig nog boven de poort van Rijksweg 71 (tegenover het kasteel). In ieder geval hoorde in elke huiskamer een H.Hartbeeld(je) te staan. Het was een gebruikelijk en belangrijk huwelijksgeven. Menig bruidspaar moest constateren dat zich onder de cadeaus meerdere H.Hartbeelden bevonden.

Voor na de Eerste Wereldoorlog werd het bidden in huiselijke kring flink gepromoot. Zoals hiervoor al is vermeld, knielden de gezinsleden 's avonds rond het H. Hartbeeld om de rozenkrans te bidden. De pastoor stimuleerde dat door af te kondigen dat iedereen die gedurende een maand thuis iedere dag tot het H.Hart bad, een volle aflaat kon verdienen. Voorwaarde was wel dat men in die maand éénmaal ging biechten en de H.Communie ontving. In de kerk was begin twintigste eeuw tijdens de junimaand elke dag een aflaat van 7 jaar en 7 x 40 dagen te verdienen.

Vaak liet men een nieuw H. Hartbeeld door de pastoor thuis inzegenen. Deze trok hiervoor een superplie aan, hing een stola om en in het bijzijn van alle gezinsleden werd dan de plechtigheid verricht. In veel parochies werd hierbij zelfs een officieel certificaat uitgereikt. Ook tijdens de bronkprocessie kreeg het H.Hart extra aandacht. Bij verschillende woningen plaatsten de bewoners in de deuropening een tafeltje met een H.Hartbeeld, met aan weerskanten een brandende kaars en grote koperen vazen met varens. Een pluchen gordijn op de achtergrond maakte de versiering af.

Intronisatie van het H.Hartbeeld

De H. Hartverering in onze parochie kwam tot een hoogtepunt op zondag 22 mei 1921 (Drievaldigheidszondag), toen bij gelegenheid van het 40-jarig priesterjubileum van pastoor Oliviers het H. Hartbeeld voor de kerk werd geïntoniseerd, zoals de inwijding in kerkelijke kring genoemd wordt. Wij kunnen ervan uitgaan dat praktisch alle inwoners van Gronsveld en Rijkholt daarbij aanwezig waren. Uit schriftelijke bronnen en verhalen van ouderen weten wij dat 's middags om vier uur een processie vanuit de kerk naar het kerkhof trok: schoolkinderen, leden van de H.Familie, de Congregatie, de broedermeesters van het H.Hart, de Werkliedenvereniging, de harmonie onder leiding van Nikkela Janssen, het zangkoor, de Franse paters en broeders Dominicanen van Rijkholt, bruidjes, notabelen en vele anderen. Ook werden de vlaggen die normaal



22 mei 1921. Intronisatie

alleen tijdens de bronkprocessie dienst deden, tevoorschijn gehaald. Onder het zingen van 'U zij de Glorie' onthulde pastoor Oliviers en zijn kapelaan Driessen het beeld. Op straat stond het tijdens de ceremonie zwart van de mensen.

Dat pastoor Chrétien Hubert Oliviers een H. Hartbeeld aangeboden kreeg, was niet zo vreemd. Iedereen die hem kende, wist dat hij een fervent H. Hartvereerder was. In zijn vorige parochie Cadier en Keer had hij daarvan al blijk gegeven door kort na zijn komst een broederschap op te richten.

De pastoor, een geboren Maastrichtenaar (6 februari 1857), werd op 2 april 1881 in Roermond priester gewijd. Nadat hij kapelaan was geweest in Klimmen, rector in Banholt en pastoor in Cadier en Keer, kwam hij in 1915 naar Gronsveld. Hij bleef hier tot 1937. Daarna ging hij met emeritaat. Op 12 september 1939 overleed hij te Kerkrade.

Overigens kwam het idee om hem, namens de parochiegemeenschap een beeld aan te bieden, van zijn kapelaan Driessen en het kerkbestuur. Het moest een blijvende herinnering zijn aan het veertigjarig priesterfeest van de pastoor. In huize Wackers, waar de kapelaan in de kost was, werden de plannen gesmeed en Lien Wackers nam de taak op zich om het geld



1969. Jan Vaessens met het gerestaureerde beeld.

via collectes bij elkaar te brengen. De organisatie rond de plaatsing van het beeld vergde een gedegen voorbereiding. De kerkhofmuur aan de straatkant moest voor een deel afgebroken worden en daarvoor in de plaats werd een ijzeren hek geplaatst. De graven van de familie Hayen en van notaris Brouwers moesten verplaatst worden om ruimte te maken voor twaalf kubieke meter betonnen fundering. En dan natuurlijk het beeld zelf. Het werd vervaardigd uit geslagen, gebronsd rood koper in de ateliers van Emile Pirotte te Luik en geleverd voor 2.148,50 gulden. Het voetstuk van rood kunstgraniet werd gemaakt door Joseph Lizier aan de Scharnerweg in Wyck voor 710 gulden. Al met al kostte het beeld 3.230 gulden. Voor die tijd een fiks bedrag.

Dat men niet altijd kon rekenen op “de zegen van boven” bleek in 1969, toen tijdens een julistorm het beeld van zijn sokkel werd geblazen. Het raakte door de val beschadigd en er werd zelfs over gedacht om het dan maar weg te laten. Maar dat was een aantal mensen toch te gortig. Jan Vaessens (*van de sjmiëd*) heeft er toen voor gezorgd dat het beeld hersteld en teruggeplaatst werd. Frans Huits restaureerde ruim tien jaar later de sokkel.



1969. Het H.Hartbeeld wordt terug op zijn sokkel geplaatst.

In tegenstelling tot vroeger maken niet meer alle voorbijgangers bij het passeren een kruisteken, of nemen hun hoofddeksel af. Maar toch blijft het voor veel Gronsveldenaren hun H. Hartbeeld, waar velen troost en steun hebben gevonden.

Gemma Brouwers
Jo Purnot

Literatuur:

Archief St. Martinusparochie Gronsveld: inventarisnummers: 66 en 67.
Memoriaal van de parochie van de H.Martinus Gronsveld.
Keerder Kroniek, uitgave van de Historische Kring Cadier en Keer.
Kroniek van de paters Dominicanen te Rijckholt

Heeft de Koninklijke Schutterij van Gronsveld miljoenenschuld?

Wat? Miljoenenschuld? De schutterij? “Dao sjoûng toch niks vaan ién de gezê”. Nee, daar stong niks van in de gazet. En waarom niet? Om de doodeenvoudige reden dat ér, toen zich de voorgeschiedenis van deze betreuenswaardige historie afspeelde, in deze streken nog geen gazetten bestonden.

Wat is er dan gebeurd?

We zijn in het jaar 1765, de 15^e augustus. Op die dag kwam gravin Augusta Isabella Thérèse Charlotte Walburge von Seinsheim, echtgenote van graaf Maximiliaan Emmanuel von Törring, aan in Gronsveld. Het was niet zomaar een bezoek. Nee, het was het eerste bezoek dat een lid van de familie Törring-Jettenbach aan Gronsveld bracht sinds de familie het graafschap rond 1720 had verworven. Het tweede bezoek zou pas in 2002 plaats vinden want toen bezocht Hans Veit, een afstammeling van de genoemde Maximiliaan Emmanuel, Gronsveld. U hebt daar uitvoerig in Grueles en in de krant over kunnen lezen.

Hans Veit nam in München het vliegtuig, huurde in Keulen een auto, belde per gsm naar Grueles, werd aan de Nederlands-Duitse grens door enige bestuursleden verwelkomd en daarna naar Gronsveld begeleid. Zo gaat dat tegenwoordig.

De arme gravin had het in 1765 aanzienlijk moeilijker. De tocht naar deze contreien, vanuit München zo’n 650 km, werd gemaakt per postkoets, een martelwerktuig op vier wielen. Twaalf dagen lang ging de reis al hotsend en botsend over de onnoemelijk slechte Duitse wegen, richting Spa, want deze stad zou als eerste bezocht worden. Spa was in die tijd een gerenommeerd kuuroord. Uit heel Europa kwamen gekroonde en ongekroonde hoofden naar deze plaats om er genezing van hun reumatische kwalen te vinden en zich te laven aan het bronwater. Uit rekeningen die zich in het archief van München bevinden weten we dat er vanaf 1760 elke twee weken een lading van dit mineraalwater per postkoets richting München werd getransporteerd. Een kostbare geschiedenis, maar men had het er kennelijk voor over. Na Spa ging de reis verder, naar Gronsveld.

Daar werd de komst van de regerende gravin groots gevierd, zij het dan dat de meeste feestelijkheden, meestal banketten, zich op het kasteel afspeelden. Nu was dit bezoek niet zo maar een visite; deze feestelijke ontvangst van de regerende landsvrouw bij haar eerste bezoek was iets heel aparts. Het was de zogenaamde “blijde inkomste”, de officiële benaming voor de eerste ontmoeting van een regerend vorst met de



plaatselijke bevolking. De voorbereiding van het bezoek had overigens heel wat voeten in de aarde gehad. De inwoners van Eckelrade waren aan het “vrègele” geslagen en wensten niet in de kosten bij te dragen. In een volgend artikel meer daarover.

Natuurlijk werd er gedurende de veertien dagen dat de gravin hier verbleef, veel, zelf buitengewoon veel aan voedsel uitgegeven, maar het ging hier tenslotte toch om een “blijde inkomste” en dat gebeurde maar een keer. Laten we ook niet vergeten dat een gedeelte van het voedsel dat door de gravin en haar gevolg verorberd werd, door de plaatselijke bevolking aan het kasteel geleverd werd. Op die manier kon deze ook een graantje meepikken. Heel wat varkens, kalveren, schapen, ganzen en kippen zullen in die augustusmaand 1765 wel het loodje hebben moeten leggen.

Wie ook meeprofitteerde was de schutterij. Zij kreeg uit de grafelijke kas de voor die tijd werkelijk vorstelijke toelage van 117 gulden uitgekeerd. Nu wilde het geval dat de grafelijke rentmeester die deze financiële transactie moest regelen tegelijkertijd ook majoor van de schutterij was. En dat bleek een gevaarlijke combinatie. Want genoemde rentmeester keerde, wellicht verteerd door een brandende liefde voor zijn schutterij, deze 117 gulden twee maal uit. De controle op het financiële reilen en zeilen van het graafschap was in die tijd kennelijk niet al te groot, want dit soort creatief boekhouden is pas jaren later in München aan het licht

gekomen. In 1778 ontdekte de nieuw aangestelde commissaris Wolfgang Zollner dat er in de boeken duchtig geknoeid was. Hij meldde dit aan zijn heer in München maar om de een of andere reden volgden er geen sancties en liet men de zaak rusten. In 2002 werd Jacques van Rensch van de sectie Historie bij bestudering van de microfilms uit het Törring-archief ook met die financiële malversatie geconfronteerd. En had hij er nu maar het stilzwijgen toe gedaan, dan was er verder niets aan de hand geweest. Nee, op het afscheidsdiner met graaf Hans Veit van Törring, twee jaar geleden, meende Jacques, ter verhoging van de feestvreugde, gewag te moeten maken van de financiële faux pas van de Gronsveldse rentmeester, nu 239 jaar geleden. De graaf reageerde als door een horzel gestoken. "Zurückbezahlen", siste hij. Om de zaak niet te laten escaleren werd ter plekke door de aanwezigen besloten het verduisterde bedrag aan te zuiveren en dan de zaak gesloten te verklaren.

Beste lezer, ik moet u iets bekennen: de reactie van de graaf heb ik uit mijn duim gezogen. In werkelijkheid moest hij namelijk smakelijk met de historie lachen en was hij genegen de schuld kwijt te schelden.

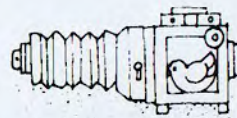
"Maar", zult u zeggen, "waarom staat in de titel dan het woord "miljoenschuld?" Dat zit zo. Onze penningmeester, Harry Goessens, die daarin heeft doorgeleerd, liet een paar dagen na het vertrek van de graaf de term "samengestelde rente" vallen. Nieuwsgierig als we zijn verzochten we hem eens uit te rekenen tot welk bedrag deze 117 gulden in 239 jaar zou zijn aangegroeid. Per kerende post kregen we antwoord. Gaat u er maar eens goed voor zitten.

Bij een rentevoet van 4% zou de verschuldigde som inmiddels zijn aangegroeid tot fl. 1.377.697,77 (= • 626.226,23). Had de schutterij nu echt pech gehad en was een rentevoet van 10% aangehouden dan zat ze nu met een schuldenlast van meer dan 914 miljard gulden (meer dan 414 miljard euro) opgezadeld.

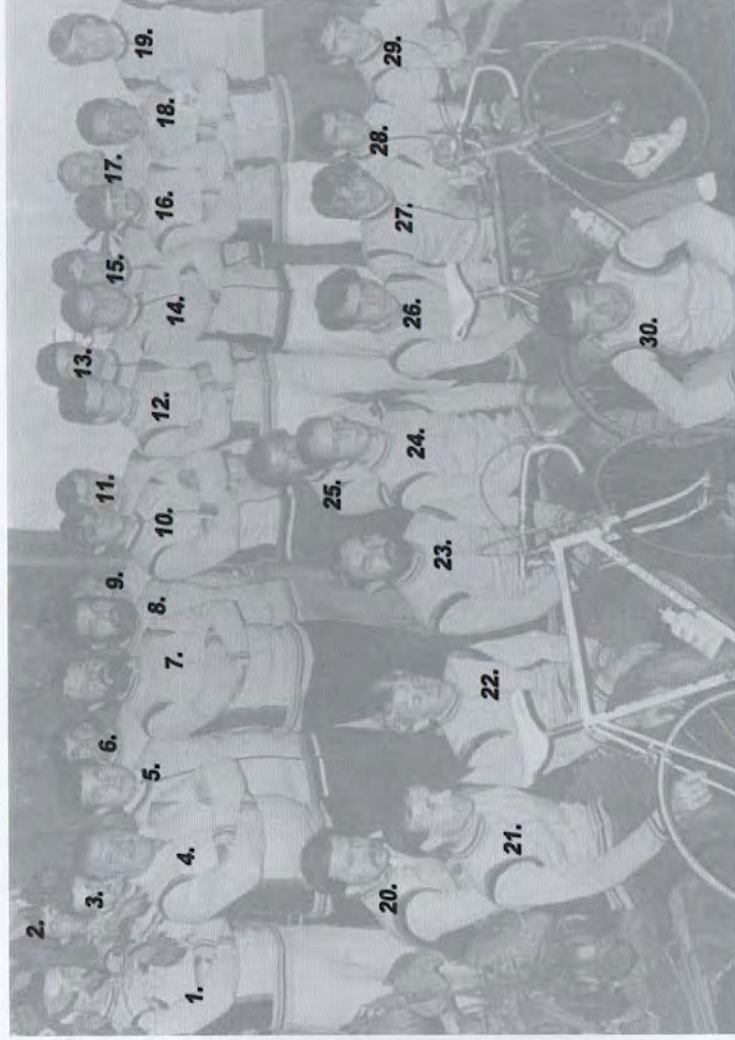
En als u het niet gelooft: hier is de formule van Harry: (bij een rentevoet van 4%): $fl. 117 \cdot x^{(1,04 \text{ tot de macht } 239)} = fl. 1.377.697,77$. Bij een rentevoet van 10% is de berekening: $fl. 117 \cdot x^{(1,10 \text{ tot de macht } 239)}$. Tegen de delging van een dergelijke schuld zou werkelijk geen enkele verhoging van de "iënlaog" zijn opgewassen.

Gilles Jaspars

Foto



In de jaren twintig van de vorige eeuw werd vanaf het schoolplein richting kerk op de vogel geschoten. Het hek van het schoolplein werd als affuit gebruikt.



1 Jan Waber 2 Mathieu Waber 3 Cor van Loo 4 Frans Huits 5 Peter Lemmens 6 Huub Vaessen 7 Gilles Jaspars 8 Jeu Dassen 9 John van Haveren 10 Ludo Roosen 11 Jo van Thoor 12 Jan Jacobs 13 Mark Dassen 14 Piet Didden 15 Raymond Spronck 16 Jos Raemakers 17 Henri Goessens 18 Jef Raemakers 19 John Debouillé 20 Jan Habets 21 Henri Sanders 22 Richard Sanders 23 Fred de Bruin 24 Jef Pinckaers 25 Johan Schiepers 26 Huub Starren 27 René Hayen 28 Bennie Raemakers 29 Guus Debouillé 30 Bertel Lousberg.



1988. Afhalen schutterij-uniformen.
V.l.n.r. Anton Doyen, Bèr Waber, Piet Broers, Jo van den Boorn.



1976. Paasmaandag, de vogelstang wordt neergelaten.

Geziën



Wat ik al verwacht had kwam bij de vorige binnenplaats uit: vrijwel niemand wist het adres van deze “koer” te noemen. “Pötsjtèg” (Stationsstraat) 17. Hier woont sinds mensenheugenis de familie Wolfs. De huidige eigenaren zijn Jês en haar broer Piet. Hun ouders Lerang Wolfs en Marie Craus die hiervoor deze boerderij hadden, kregen drie kinderen. Jean woont nu in Heugem, Jês en Piet bleven in Gronsveld wonen. Jês trouwde op 5 oktober 1955 met Harie van Hooren, zij kregen twee kinderen: Marjo en Roland. Harie overleed op 2 december 1999.

De bouwdatum van de oorspronkelijke boerderij is niet bekend maar wellicht was ze even oud als die van de familie Gorissen die ernaast ligt. Boven de poort in de zijgevel van dat huis staat het jaartal 1714. In ons decembernummer van 1995 staat deze woning beschreven. Spijtig genoeg is de boerderij van de familie Wolfs niet meer de originele. In maart 1944 werd dit pand door brand verwoest. De hele familie, Lerang, Marie en hun kinderen werden tijdens de herbouw, die bijna twee jaar duurde, opgevangen bij de familie Van de Berg die onder aan de “Manskessjtèg” (Dr. Poelsstraat) woonde. De koeien, die gelukkig allemaal gered waren, werden gestald bij Ly van Caldenborgh aan de Rijksweg waar nu drukkerij Stassen gevestigd is. Op 31 december 1946 verhuisde de familie terug naar hun geheel vernieuwde boerderij.

Marie en Lerang hadden, zoals de meeste boeren in Gronsveld, een gemengd boerenbedrijf. Later nam Piet het bedrijf over. De ouders Wolfs bleven hier tot het eind van hun leven wonen. Marie overleed op 29 januari 1978 en Lerang op 7 februari 1993. Nadat door onteigeningen het veel lastiger geworden was om koeien te houden, stapte Piet over op schapen. Velen van ons vergaapten zich aan de lammetjes die weer iedere lente geboren werden aan de Pötsjtèg. Op de binnenplaats stonden dan tientallen kinderen die naar de lammeren kwamen kijken. Piet: “V’r môste ze dêks mêt de kèrbuüstel vaan de koer aofvège, aandere kaome ze ekeren däog te läot op sjaol”. Vijf jaar geleden stopte Piet met het houden van schapen. Zoals op de foto is te zien, heeft hij nu een nieuwe hobby: bloemen.



Bovenstaande binnenplaats is van een monument midden in Gronsveld.

Sjef Caris



Streekmuseum

Wat maog 't zien?



Op de afbeelding uit het vorige nummer zijn twee tegels te zien. Het zijn vloertegels, een beetje uitzonderlijk en met een historie. Ze zijn gefabriceerd door de firma Bosch in Maastricht en zijn afkomstig uit de paardenstal van notaris Brouwers. De notaris woonde in Huize Dennenlust, Rijksweg 106, en was in het bezit van paard en rijtuig. Na zijn dood kwam het pand in bezit van de familie Spauwen. Door de komst van de automobiel werd het vervoer met paard en wagen minder populair en de paardenstal werd afgebroken. Op die plek werd een moestuin aangelegd. Tijdens het rooien van aardappels kwamen deze twee tegels tevoorschijn. Waarom zijn ze bijzonder? Door de vormgeving. De tegels zijn niet zoals gebruikelijk glad, maar hebben een reliëf om te voorkomen dat het paard zou uitglijden. Waarom historisch? De heer H. Bosch, tegelfabrikant, moest evenals zijn broer, die eigenaar was van stoombierbrouwerij De Keyzer in Maastricht, de productie stoppen door de moordende concurrentie van grote maatschappijen; H. Bosch vanwege de Mosa en zijn broer vanwege de Ridder.

We kregen deze tegels van Josie Spauwen-van Beek (weduwe van Bèr Spauwen van het landbouwsyndicaat). We kregen van haar nog meer voorwerpen waaronder een prachtige bidstoel. Bedankt.



We hebben weer een nieuw te raden voorwerp. Reacties alleen schriftelijk naar Rijksweg 57, 6247 AB Gronsveld.

John van de Weerd

Rectificatie

Uit gewoonte werd onder het artikel "Wat maog 't ziën" in ons vorige nummer als auteur vermeld John van de Weerd. Dit moest zijn: de redactie.



Kên d'r hön nog



Zjang Gorissen

Joannes Hubertus (Zjang) Gorissen werd geboren op 28 oktober 1893. Hij was de oudste zoon uit een Gronsvelds gezin van elf kinderen. Hij had een oudere zus en verder vijf jongere broers en vier jongere zussen. Zijn vader, Petrus Joannes Gorissen, geboren op 7 oktober 1865, overleed op 40-jarige leeftijd. Zijn moeder Maria Catharina Debats bleef met acht kinderen achter. Drie kinderen waren inmiddels overleden. Een broer van Petrus, Joannes Martinus, werd als voogd aangesteld. In 1914 overleed ook de moeder van Zjang. De acht kinderen bleven achter. Het leven van Zjang speelde zich voornamelijk af op de boerderij op de hoek Stationsstraat (Pötsjtèg)- Broekstraat, waar Zjang zijn hele leven woonde en werkte.

Zjang ging in Gronsveld naar de lagere school. Thuis uit school was het altijd gelijk aanpakken. Over zijn jeugd zijn weinig bijzonderheden bekend.



1922. Trouwfoto van Zjang en Nêt.

Zjang werkte hard en was daarbij een voorbeeld voor anderen. Hij ging voorop en stimuleerde anderen hem te volgen. Wellicht dat dit ingegeven werd door de vroege dood van zijn ouders. Hij had weinig keus, er moesten veel monden gevoed worden. Later was Zjang ook het voorbeeld voor zijn kinderen. Hij leerde hun alle werkzaamheden op het land, waarbij de dochters niet werden ontzien. Ook zij leerden spitten, onkruid hakken en oogsten.

Zjang was vreselijk secuur. Wat hij deed, deed hij goed of anders niet. Als Zjang een eg of een ploeg afspande dan moest deze direct worden omgedraaid. Zjang was er altijd op bedacht dat iemand zich zou kunnen verwonden aan de scherpe punten. Zelfs in het veld, waar bijna niemand kwam, voerde hij dit ritueel ook uit. "Je weet maar nooit of een jager over de omheining struikelt", zei Zjang. Een kar moest direct nadat die was uitgespannen worden gestut zodat ze niet kon opkiepen en bijvoorbeeld op kinderen terecht kon komen. Op zijn erf lag nooit een riek met de tanden naar boven.

Na de Eerste Wereldoorlog, waarin Nederland neutraal bleef, moest Duitsland hoge oorlogsschattingen betalen. De Duitse mark was enorm gedevalueerd waardoor het heel voordelig was om in Duitsland met guldens te kopen. Dit bracht Zjang op het revolutionaire idee om in Duitsland landbouwmachines te gaan kopen. Hij kocht onder meer een strosnijmachine (hekselmesjien), een dorsmachine, een boterkarnton (driejvaöt), en voor het huishouden een naaimachine en een wasmachine. Ondanks de goedkope mark waren het grote uitgaven. Met de landbouwmachines zette hij een welvend bedrijf op. Zjang gebruikte de machines natuurlijk voor het eigen bedrijf maar leende ze ook uit aan andere boeren en vrienden in Gronsveld. Hij had een gemengd bedrijf met vee, akkerland en weilanden met fruitbomen. Zjang en zijn broers hadden ook enkele paarden. Daarmee werkten zij ook voor ondernemers in Gronsveld en Rijkholt. Zo werd door de gebroeders Gorissen veel hout, mergel en kiezel uit het bos naar het station in Gronsveld en naar de



Zjang met drie van zijn vier zoons.
V.l.n.r. Pierre, Zjang, Zjêf, Jean.



Nêt met haar dochters.

haven (het Bassin) van Maastricht getransporteerd. Dit was geen ongevaarlijke bezigheid. Vaak met drie mallejans (trêkballe) achter elkaar werden stammen getransporteerd. Met veel vakmanschap en soms een beetje geluk werden de werkzaamheden tot een goed einde gebracht. Doordat meerdere paarden konden worden ingezet, konden ook heel zware karren en mallejans worden gebruikt. Door deze veelvuldige en zware transporten sletten de veldwegen uit, zo erg dat er protesten kwamen van andere boeren uit het dorp. Misschien kwam dat voort uit jaloezie omdat zij nog vaak met ossen hun werk moesten doen. Zjang repareerde die wegen door houten bielzen in de karrensporen te leggen. Toch kon hij niet voorkomen dat hij de Holegracht tijdelijk niet mocht gebruiken.

Als Zjang iets voor had, dan zette hij door. Hij had geleerd de mouwen op te stropen, leefde sober en probeerde van alles om vooruit te komen: "gèit neet, besjtèit neet".

In 1922 trouwde Zjang met zijn buurmeisje Maria Catharina (Nêt) Dassen, geboren in Gronsveld op 25 september 1895. De familie Dassen had vijf kinderen (Fien, Wis, Mien, Nêt en Zjeng). De familie Gorissen en de familie Dassen deelden de poort die gelegen was in de Broekstraat. De

boerderij van Zjang had geen poort aan de Stationsstraat. Wel had de familie Gorissen een eigen inrit aan de huidige Hennemettenstraat (Sjnydersjtèg). Zjang en Nêt kregen twaalf kinderen die nog allen in leven zijn: Jean 1922 (woont in Heythuysen), Pierre 1923 (woont in Maastricht), Bèr 1924 (woont in Gronsveld), Mia 1926 (Van Wel, woont in Gronsveld), Bertien 1927 (Op 't Rooth, woont in Eijsden), Liza 1929 (Doumen, woont in Eijsden), Lène 1931 (Spauwen, woont in Maarland), Zjêf 1933 (woont in Cadier en Keer), Fien 1935 (Goessens, woont in Gronsveld), Wis 1936 (Halders, woont in Gronsveld), Corrie 1939 (Rompelberg, woont in Oost-Eijsden) en Jeanne 1941 (Huijnen, woont in Gronsveld).

In de jaren dertig brak de crisis uit die zou duren tot na de Tweede Wereldoorlog. Als gevolg van grote werkeloosheid was er bijna geen geld onder de mensen en was er nauwelijks nog handel. Zoon Pierre weet te vertellen dat een paard dat voorheen 1.175 gulden waard was nog maar 275 gulden opbracht. De prijs van een koe kelderde van 950 gulden naar 169 gulden. Het waren zware tijden. Zjang had echter zoveel contacten opgebouwd dat hij, met zijn paarden en machines, het hoofd redelijk boven water kon houden.



*Zjang en Nêt met hun twaalf kinderen.
Boven v.l.n.r. Wis, Bèr, Lène, Zjêf, Liza, Pierre, Bertien, Fien, Corrie.
Onder v.l.n.r. Mia, Zjang, Jeanne, Nêt, Jean.*

In de crisisjaren bracht het land weinig op. Veel boeren lieten de gepachte gronden braak liggen en zegden de pacht op. Zjang nam veel van deze percelen over. Hij liet de kinderen het onkruid uittrekken en zette de percelen vol met tarwe en andere gewassen. Toen later de prijzen gingen stijgen door overheidsmaatregelen (aangeleverde tarwe werd extra betaald en vervolgens met een kleurstof gemengd en als veevoeder verkocht) wilden de boeren graag de landerijen terug. Zjang dacht daar natuurlijk anders over. Hij had in tijden dat het slecht ging de velden goed verzorgd en was niet voornemens nu het beter ging, deze zo maar af te staan. Dit werd hem niet in dank afgenomen door een aantal van zijn collega's. Dat deerde Zjang niet. Hij had in zijn ogen niets ongeoorloofds gedaan. Ook namen de transportenactiviteiten weer toe. Zjang en zijn kinderen deden veel transporten voor Pierre Schrijnemaekers (de Witte van Geelke).

Tijdens de oorlog sloeg het noodlot toe bij de familie Gorissen. Door onverklaarbare oorzaak vatte op een dag de schuur tussen het huis van Zjang en zijn buurman Lerang Wolfs vlam. Binnen enkele minuten stonden de huizen van Lerang en Zjang in brand. Het vuur verspreidde zich snel en sloeg over naar het huis van Dautzenberg aan de oostzijde van Lerang. Dochter Jeanne weet te vertellen dat een Dominicaner pater uit



Wërke op 't laand. V.I.n.r. Wis, Corrie, Jeanne.



Opening van de nieuwe Boerenleenbank van Gronsveld. V.I.n.r. Zjeng Goessens, Zjang, Wöm Roosen, Piet Knops, Zjêf Haijen, Lyjo Schrijnemaekers, Giljam Smeets.

Rijckholt naar de brand geroepen werd. Toen de pater begon te bidden, stopte de brand, hoewel de stropoppen onder de pannen van het huis al vlam hadden gevat. De brand werd uiteindelijk geblust door de vrijwillige brandweer van Gronsveld, gesteund door enkele mensen uit de buurt. Zij werden na afloop door Nêt getrakteerd op spek en ei. Ondanks de misère was er nog tijd voor gezelligheid en vooral vriendschap. De schade was enorm. De huizen van Dautzenberg en Lerang Wolfs waren onherstelbaar verwoest. Het woonhuis van Zjang was wonderwel gespaard gebleven. De schuren en stallen gingen echter verloren. Later werden ze opgebouwd.

In 1947 kocht Zjang een tractor, de eerste in Gronsveld. Het was een Allis Chalmers die jaren dienst deed. Ook nu weer hielp Zjang andere collega's die nog geen tractor hadden en bijvoorbeeld nog moesten maaien met de hand of met het paard. De zoons Jean, Zjêf en Bèr startten als de eersten een loonbedrijf. Behalve de activiteiten in het bos (transport van grind, bomen en mergel) werden onder meer champignonmest, melk en fruit vervoerd.



Zjang aan tafel met Nêt, Raymond Huijnen (schoonvader van Jeanne), Jenny van Wel en Maria Gorissen.



Zjang op zijn Allis Chalmer met kleinzoon Jo Gorissen en enkele pension-gasten van Pierre op de Stationsstraat.



Zjang zoekt paaseieren met Michel Rompelberg, Corrie, Zjêf en enkele kleinkinderen.

In 1948 werd de Stationsstraat geasfalteerd. Zjang reed met een van zijn paarden naar de "gemejnte", een gebied aan de noordzijde van het station. Zjang had daar zijn meeste percelen gepacht. Onderweg schrok het paard van de wals die daar stoom afblies. Zjang probeerde het paard in bedwang te houden maar hij werd geraakt door de naaf van het karrenwiel. Hij brak zijn bovenbeen en zou nooit meer de oude worden. Nadien mankte hij licht en kon niet meer alle werkzaamheden verrichten. Dat viel hem zwaar. Hij was immers altijd het grote voorbeeld geweest in het gezin. Daarbij kwam nog dat steeds meer zoons door huwelijk het ouderlijk huis verlieten. Zjang zag zich gedwongen zich meer op de veeteelt toe te leggen. Vrouwen konden immers beter melken dan ploegen. Een hele veestapel werd opgebouwd en de dochters Corrie, Liza, Fien, Wis en Jeanne verzorgden het vee. De andere dochters hielpen Nêt in het huishouden. Zjang bleef het voorbeeld geven. Moest een koe 's nachts verzorgd worden dan bleef hij de dochters gezelschap houden



Zjang op zijn best, door familie omringd voor zijn ouderlijk huis.

totdat het werk klaar was. Zoals in elk gezin was werken het hoogste goed in die tijd. Zjang zei steeds: “De môs wërke vuur noets te sjterve en lève vuur aldaog te sjterve”. De spaarzame vrije tijd werd in het gezin gevuld met handwerken en breien. Zjang vond dat effectiever dan bijvoorbeeld kaarten. Ofschoon hij graag een kaartje legde bij Doijen (Sjtéske) hield hij zijn kinderen liever van het kaarten af met de woorden: “Dao koëme de preentsjes van d’n duvel weer oppe taofel”. Zjang had altijd heel eenvoudig en sober geleefd. Hij gaf niet onnodig geld uit, begrijpelijk met zo veel kinderen. Hij dronk nauwelijks en rookte niet. Toen hij 65 werd, vond hij dat een goed moment om een sigaar op te steken. Het huis van Zjang was “de zeuten iénvaal”. Altijd zat de tafel vol en niet met familie alleen. Veel dorpsgenoten zochten het huis op waar altijd wel iets te doen was. Zjang was streng, rechtvaardig en op zijn manier toch ook weer tolerant. Feesten waren aan hem niet besteed. Hij respecteerde de zondagsrust; hij was geen verenigingsmens. Wel was hij lang bestuurslid van de Boerenbond, waarvoor hij regelmatig naar Roermond moest. Ook was hij tot 1964 lid van de Raad van Bestuur van de Boerenleenbank (thans Rabobank). Hij ging niet graag het dorp uit, een paar uitzonderingen daargelaten. Een van deze uitzonderingen kwam door een verzoek van zijn vriend Pierre Schrijnemaekers. Pierre was



Het ouderlijk huis zoals het er nu uitziet.

bestuurslid van de voetbalclub en wilde het nieuwe gras van het voetbalterrein op het Broek goedkoop laten maaien. Hij had bedacht dat schapen dat goed zouden kunnen. Zjang kreeg opdracht schapen aan te schaffen. Hij trok naar Texel en kwam met een aantal schapen terug. Die werden door de week op het voetbalveld losgelaten en hielden inderdaad het gras kort. Vóór de wedstrijden begon echter de ellende. Eerst moesten de schapen gevangen worden en daarna moesten de schapenkeutels zoveel mogelijk van het terrein verwijderd worden. De kinderen van Zjang waren dus niet zo gelukkig met deze aanschaf van vader. Niet lang daarna kocht Pierre Schrijnemaekers een maaimachine. In 1967 trouwde zijn dochter Jeanne met Martin Huijnen. Zij namen de boerderij over en Zjang en Nêt gingen bij hen inwonen zodat hij niet van zijn geliefde plek weg hoefde. Hij hield niet van feesten en ging ook niet graag op familiebezoek. Hij had het liefst de familie om zich heen en het allerliefste in zijn geboortehuis. Op één feest verheugde Zjang zich wel: zijn 50-jarige bruiloft. Toevallig had Zjang op dat moment 50 kleinkinderen. Hij vond het idee alleen al prachtig dat hij met al zijn kinderen en die 50 kleinkinderen dit feest kon vieren. Het zou plaatsvinden in februari 1972. De voorbereidingen waren in volle gang. Zjang zou het niet halen. Enkele dagen voor het feest kreeg hij een beroerte.



Zjang met kleinzoon Raymond Huijnen.

Hij overleed op 10 februari 1972 in het ziekenhuis te Maastricht. Nêt stierf twee jaar later.

In 1991 overleed Mieneke Dassen, daardoor kwam haar woning vrij. Jeanne en Martin maakten van de twee woningen een geheel. Deze woning is nog altijd het trefpunt van de familie. Net als Zjang is de familie graag verzameld in de ouderlijke woning.

Frans van de Weerd